

REVISTA DE CULTURA I DE FESTA

Federació Colles de Castelló Tardor de 2001 ANY VI, número 17

EDITORIAL

Amb motiu del 750 Aniversari del Privilegi reial del Trasllat de la ciutat de Castelló, l'Ajuntament ha promogut la creació d'una Comissió organitzadora per tal de celebrar aquest magne esdeveniment històric.

La Comissió està encapçalada pel Sr. Alcalde-President de la ciutat i compta amb la participació d'un representant de cadascun dels partits polítics que tenen representació municipal. També hi ha representats d'alguns dels altres estaments de la vida social i cultural de la ciutat.

Ara, però, no és el moment d'analitzar l'encert o el desencert de la Comissió organitzadora pel que fa a la planificació i desenvolupament de la programació d'aquest aniversari. Això sí, la primera ullada al llibre d'actes fa pensar que es tracta d'una programació feta d'improvís i, com ja ha passat en altres ocasions, sembla que s'ha ensopegat de bell nou amb els dimonis de sempre: un programa un pèl "espès" –imprecís– i ambigu. Ja hi vorem com roda!

Molts ciutadans del carrer potser desconeixen el significat d'aquest esdeveniment històric i potser també els actes que s'hi han programat. Els mitjans de comunicació locals tampoc no han dit la seua per tal de difondre la celebració.

La remodelació de la part sud de l'avinguda del Rei En Jaume i els voltants de l'estàtua del Conqueridor van per bon camí i, tot fa pensar que l'empresa concessionària de les obres finalitzarà el treball per a la diada.

El dia 8 de setembre és la data. Els castellanencs es disposen a rememorar un dels fets més cabdals de la seua història com a poble.

Els penons del 750 Aniversari del Privilegi de trasllat ja s'han enlairat i, ara, engalanan els principals carrers i avingudes de la ciutat. La *masclètà* es preveu memorable.

750 anys de la
Fundació de la Ciutat
de Castelló de la Plana

1251 - 2001

actes commemoratius
actes commemoratius

Portada del llibre 750 Aniversari de la Fundació de la ciutat de Castelló de la Plana.

SUMARI

- 2 **Informació:** Membres de la Comissió del 750 Aniversari...
- 3 **Opinió:** Tres quarts de mil·lenni d'una ciutat
- 5 **Història:** La llicència de Trasllat
- 7 **Dossier:** La Federació de Colles i el 750 Aniversari...
- 10 **Història:** Acta de fundació de la ciutat de Castelló
- 13 **Poesia:** *Turris davidica* (El cant de la història)
- 14 **Opinió:** Tots som castellanencs, tots som immigrants...
- 16 **Informació**

INFORMACIÓ

Revista quadrimestral
Primavera 2001
Any VI, número 17
Castelló de la Plana (la Plana Alta)
Tiratge de 500 exemplars
Preu de subscripció anual: 1000 ptes.
Preu de subscripció fora vila: 1300 ptes.

President Vicente de Juan Martínez
Director Joan Bta. Campos i Cruaïnes

Consell de redacció

Manuel Carceller Safont	Josep Antoni Pradells i Puig
Joan Josep Trilles Font	Antoni Royo Pérez
Josep Porcar Museros	Sònia Sanz i Alegre

Dibuixos

Luis Vellón, José Caño, Neus Cruaïnes, José Alonso

Edita

Federació Colles de Castelló

Imprimeix

Graphic Group, S.A. - Pol. Ind. Els Xiprers, 12 - Castelló
Dip. Leg. CS-80-96

Presentació d'originals

Centre Municipal de Cultura, carrer d'Antoni Maura, núm 4
12001 Castelló

Nota

"Plaça Major" no es fa responsable de l'opinió dels seus col·laboradors en els treballs publicats, ni s'hi identifica necessàriament

Membres de la Comissió del 750 Aniversari de la Fundació de la ciutat de Castelló de la Plana

Il.lm Sr. José Luís Gimeno Ferrer

(Alcalde-President de la Ciutat)

Sr. Miguel Angel Mulet Taló

(Regidor-delegat de Cultura)

Sr. José Mateo Rodríguez

(Secretari Gal. Excm. Ajuntament)

Sr. José Sanchez Adell

(Cronista Oficial de la Ciutat)

Sr. Alberto Fabra Prat

(Grup Municipal Popular)

Sr. Ignacio Subías Ruiz De la Villa

(Grup Municipal Socialista)

Sr. Antoni Porcar Gómez

(Grup Municipal BNV)

Sr. Víctor Campos Guinot

(Excma. Diputació Provincial)

Sr. Vicente Gomis Cerdán

(Secretari Gal Presidència Gtat. Valenciana)

Sr. Vicente Traver González -Espresati

(Consell Municipal de Cultura)

Sr. Antonio Mira de Orduña Esplá

(Consell Municipal Agrari)

Sr. José Ferrando Prades

(Encomanda de Fadrell "Sant Jaume")

Sra. Elena Sánchez Almela

(Societat Castellonenca de Cultura)

Sr. Pere Montañés Guinot

(Junta de Festes de Castelló)

Sr. Carlos del Río Díaz

(Germandat dels Cavallers de la Conquesta)

Sr. Francisco Pascual Más

(Mitjans informatius de Castelló)

Sr. Josep-Miquel Francés Camús

(Bisbat i parròquies de Castelló)

Sra Maribel García Corbin

(Coordinació i Gestió)

Sr. Salvador Bellés Sabater

(Assessor Cultural de l'Ajuntament)

La Plana, des del Castell Vell.

Foto: J.C.

Amb el suport de la

GENERALITAT VALENCIANA
CONSELLERIA DE CULTURA, EDUCACIÓ I CIÈNCIA

OPINIÓ

TRES QUARTS DE MIL·LENNI D'UNA CIUTAT

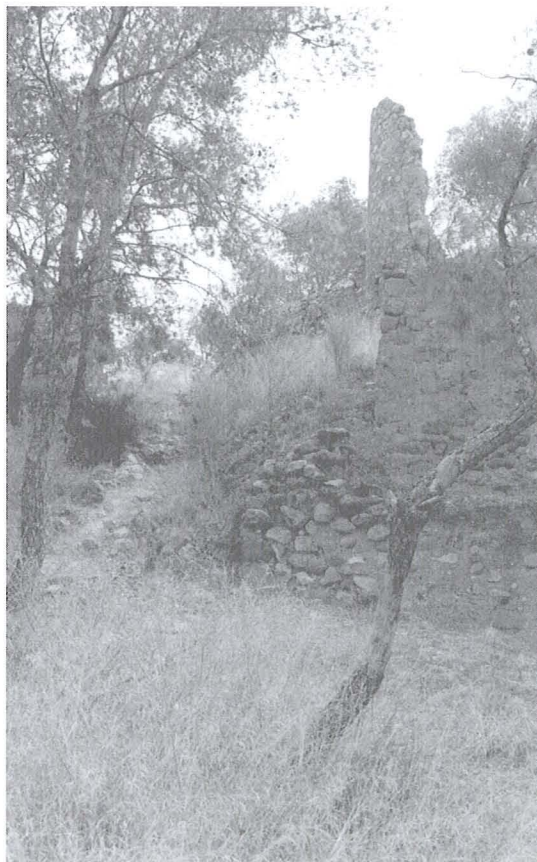
A la ciutat de Lleida, el dia 6 dels *idus* de setembre de l'any 1251 (data que reduïda al calendari d'avui equival al dia 8 de setembre del mateix mes i any), Jaume I signa un document pel qual autoritza a Eiximén Pérez d'Arenós, el seu lloctinent en el regne de València, a traslladar la vila de Castelló des del seu emplaçament original al lloc de la plana que hi fóra més adient. La memòria tradicional situa l'execució de l'esmentat trasllat en la Quaresma immediata de l'any següent. Aquest fet sempre ha estat valorat pel poble castellonenc com l'albada del nou assentament en l'alqueria mora de Benàrab, i, és per això que el record del trasllat es troba associat, tal com és ben sabut, a la celebració anual d'una romeria a l'ermita de la Magdalena que s'alça junt al castell des dels remots orígens.

Dotze anys abans, el 1239, va haver-hi un intent de fundació d'una nova vila (en aquest cas en l'alqueria de Benimahomet), mitjançant una carta pobla atorgada per Nunyo Sanç, senyor del Rosselló, que va ser el primer senyor feudal que va tindre Castelló. No obstant això, la història havia determinat que el naixement del nou Castelló havia de vindre de la mà de la Corona (avui hi diríem de l'Estat), la qual cosa vol dir que aquest hauria d'iniciar els primers passos pel camí de les llibertats i no pels condicionaments i els sotmetiments feudals.

Ja és sabut que la vida en el

Castelló dels segles medievals va tindre uns caràcters plenament urbans, amb un pes important de les activitats artesanes i comercials per damunt de la dedicació rural al conreu dels camps, que posteriorment també hi cobrará un desenrotllament creixent, mitjançant el sistema de recs amb les aigües del Millars. Com a mostra de l'impuls real al desenrotllament econòmic, recordem que el 16 de març de 1260, Jaume I va autoritzar la construcció d'un camí per a unir la vila amb la mar, tot just en el punt on van existir precedents preromans i s'hi començava a aparèixer un incipient tràfic marítim precursor del futur port. I també el 9 de maig de 1269, el mateix monarca atorgava un permís per a la celebració d'una fira que havia de

començar vuit dies abans de sant Lluç (18 d'octubre), la qual cosa és una mostra de l'activa vida mercantil. D'altra banda, un document datat a 17 de febrer de 1272, autoritza l'ampliació del recinte urbà mitjançant l'afegiment d'un raval que va suposar l'aparició dels carrers d'Enmig i d'Amunt, cosa que demostra l'efecte favorable de l'atenció reial sobre el creixement demogràfic de la nova vila. El fill i successor de Jaume I, Pere III el Gran, des de Barcelona, el 7 de febrer de 1284, atorgava a la vila de Castelló la facultat d'autogovern, mitjançant la concessió del dret a tindre els seus propis òrgans municipals. És per això que al Castelló medieval ben bé se li podria aplicar una dita

Murs ensorrats del lloc primitiu de Castelló. Foto: J.C.

OPINIÓ

d'aleshores segons la qual, l'aire de la ciutat fa lliures els homes.

Tot fa pensar que Jaume I va atorgar a la vila naixent un crèdit de confiança, perquè n'exercira un paper de capitania en aquestes terres septentrionals valencianes. La ciutat, que va vindre a la història quan el fenomen urbà ja s'havia manifestat amb anterioritat en altres punts de la comarca, Castelló va assumir des del segle XIV la seu de la governació, i amb això un paper de capitalitat que no l'ha abandonat al llarg dels segles.

Però, la Història no és una memòria inerta o morta sinó el testimoni viu d'un fluir de generacions que no paren de succeir-se i renovar-se sense perdre la referència del seu passat comú.

Des d'aquella data del 8 de setembre de 1251 fins avui, ha transcorregut un esdevenir històric sol i únic que ha tingut com a protagonista el poble de Castelló, amb una mutació contínua dels seus individus per llei de vida, però que sempre ha estat el mateix tant en l'origen comú com en les ambicions; una llarga i lenta desfilada de dies

i d'anys, una contínua sedimentació d'homes i dones de variada procedència, però integrats per les il·lusions coincidents; una successió de collites (vinya, canyamel, seda, cànem, taronges, segons les conjuntures variables de l'economia agrícola), d'empreses comercials i industrials; de consecucions culturals i artístiques; de fervors religiosos; de canvis polítics: d'història que flueix sense parar.

Una celebració del 750 aniversari de la concessió real de Jaume I que vol ser fidel al seu propi significat i a la seua transcendència no pot quedar-se en la sola evocació arqueològica d'un antic episodi històric, o un motiu ocasional per a celebrar unes festes sonades. Exigeix una reflexió cap al passat com a experiència i cap al futur com a una il·lusió. En aquell document de 1251 hi havia palès tota la capacitat de desenrotllament que ha fet possible aquests tres quarts de mil·lenni que han transcorregut per al nostre poble, amb alternança d'esdeveniments alegres i successos trists, però sempre amb l'amor al progrés, al treball i a la llibertat com a bandera.

**Comissió organitzadora del 750
Aniversari de la fundació de la ciutat de
Castelló de la Plana**

Al·legoria de la fundació de la ciutat, del pintor Porcar, que es troba a l'escalinata de l'Ajuntament.

HISTÒRIA

La llicència de Trasllat (*)

Nouerint vniuersi quod nos Jacobus Dei gratia Rex Aragonum Maioricarum et Valencie Comes Barchinone et dominus Montpeleri per nos et nostros Damus licentiam et integram potestatem uobis dilecto nostro dompno Eiximio Petri de Arenosi tenenti locum nostrum in Regno Valencie quod possitis mutare villam Castellionis de Burriana in quocumque loco uidebitur uobis infra terminum ipsius castri Castellionis. Concedentes quod omnes populatores qui in dicta villa habitauerint uel in ea domos et ortos habuerint habeant ipsi et eorum successores imperpetuum franchos et liberos sine omni censu tributo usatico seruitio et qualibet alia exactione quam nobis idus septembres, anno Domini M^o, CC^o, L^o, primo.

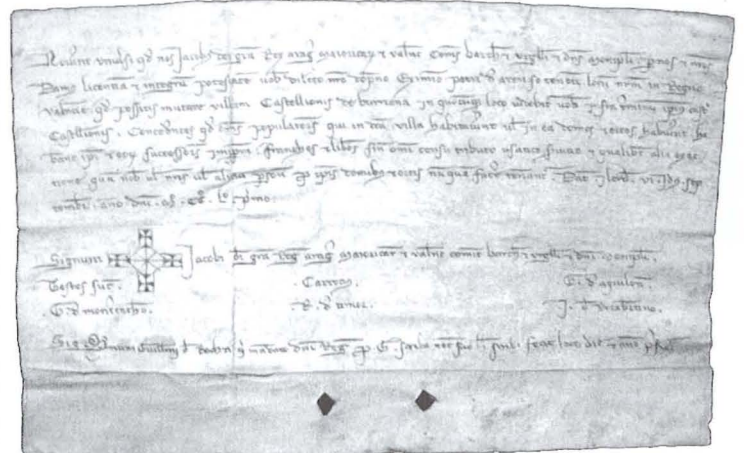
Signum Jacobi Dei gratia Regis Aragonum Maioricarum et Valencie Comitís Barchinone et Vrgelli et domini Montpeleri.

Tetes sunt

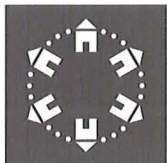
G. de montecatheno, Carrocus, R. de timor, G. de agullone, J. De Rocabertino. Signum Guilelmi de Rocha qui mandato domini pro G. scriba notario suo hoc scribi fecit loco die et anno prefixis.

Sàpien tots que Nós, Jaume, per la gràcia de Déu Rei d'Aragó, de les Mallorques i de València, Compte de Barcelona i d'Urgell i Senyor de Montpeller, per Nós i els nostres, Donem llicència i íntegra potestat a vós, dilecte nostre, en Ximén Pérez d'Arenós, lloctinent nostre al Regne de València, perquè pugueu canviar la vila de Castelló de Borriana a qualsevol lloc que us parega dins del terme del mateix castell de Castelló. Concedint que tots els pobladors que en la dita vila habitaren o en ella tingueren cases i horts, els tinguen, ells mateixos i els successors, perpètuament, francs i lliures, sense cap cens, tribut, ús, servici i qualsevol altra exacció, la qual a nosaltres o als nostres o a d'altres persones, per les mateixes cases i horts, no mai estiguen obligats a pagar.

Donada a Lleida, VI idus de setembre, any del Senyor de 1251.

(*) La transcripció del text original i la traducció han estat preses del llibre **750 anys de la Fundació de la ciutat de Castelló de la Plana**, publicació que ha editat l'Excm. Ajuntament de Castelló.

DIPUTACIÓ
D E
CASTELLÓ

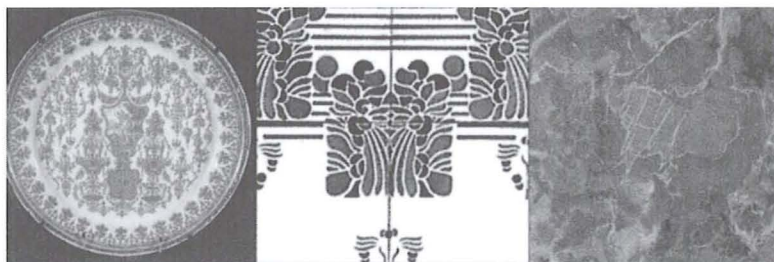
LA INDÚSTRIA CERÀMICA DE LA PLANA DE CASTELLÓ

Geografia i Història

Col·lecció UNIVERSITÀRIA

*Excma. Diputació Provincial
de Castelló. 2000*

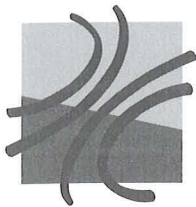
Joan Carles Membrado

En els nostres dies, gràcies a l'auge de la indústria ceràmica, la Plana s'ha convertit en la regió valenciana amb major creixement econòmic. Quins són els orígens d'aquest fenomen? Encara que la producció artesana de la ceràmica es remunta a èpoques ben antigues, i ha conegut moments de notable esplendor (com l'època ibèrica o la tardomedieval), podem situar l'origen d'aquesta indústria de la Plana a l'any 1727, en què es va fundar la *Real Fàbrica de l'Alcora*. Fou a la darrerria del segle XIX que la Plana començà a especialitzar-se en la producció del taulell, però el gran moment d'aquesta indústria s'inicià a partir del 1970, amb la primera reconversió industrial, reforçada el 1980 per la segona, que va suposar un procés de modernització i difusió tecnològica i un augment de la productivitat sense precedents. Des de 1990, l'exportació ha pres un paper rellevant en l'auge del taulell, amb un mercat exterior que és el més ampli dins la indústria valenciana i en què el port de València juga un paper primordial. Cal remarcar el caràcter avantguardista del districte industrial de la Plana, caracteritzat per empreses de dimensions mitjanes i grans i amb altes inversions en tecnologia, enfront d'un sector valencià menys avançat, on predominen les microempreses i la inversió en mà d'obra.

(Extret de la contraportada del llibre)

DOSSIER

La Federació de Colles i la celebració del 750 Aniversari del Privilegi de Trasllat de la ciutat de Castelló

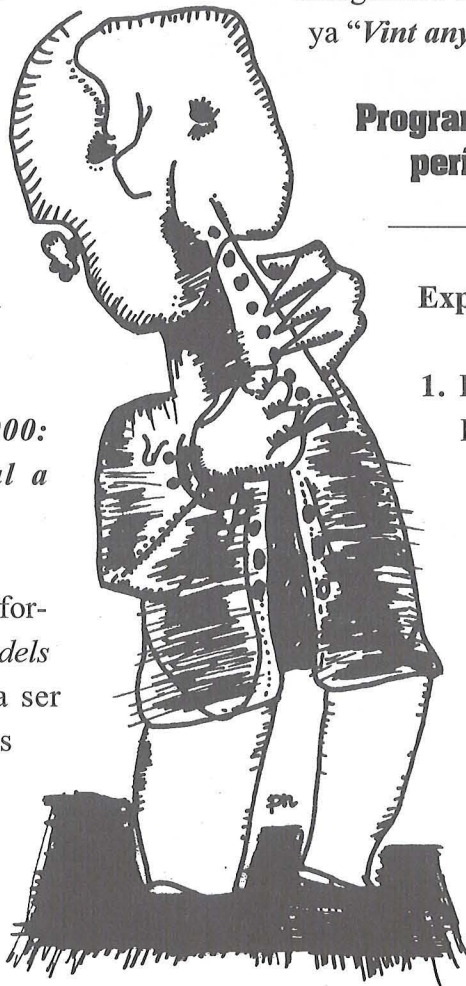
Amb motiu de la magna celebració del 750 Aniversari del Privilegi de Trasllat de la ciutat de Castelló —data que s'ha convingut a relacionar amb el naixement de l'actual Castelló—, la Federació de Colles de Castelló vol sumar-se a aquest històric esdeveniment amb la realització d'un seguit d'actes que tindran lloc al llarg de l'any de 2002.

A grans trets, les activitats que hi proposem són les següents:

Publicació del llibre: 1980-2000: vint anys de dolçaina i tabal a Castelló

Aquesta publicació tindria un format similar al llibre *Als voltants dels noms de les Colles* —el qual va ser editat per la Federació de Colles amb motiu del 50 Aniversari de les Festes de Castelló—, i una extensió, si fa no fa, de cinquanta pàgines i podria comptar amb el patrocini del Negociat de Cultura de l'Ajuntament de Castelló. El llibre farà un repàs del que ha estat la història moderna d'aquests dos instruments tan arrelats a la nostra cultura i podria comptar amb la col·laboració d'escriptors locals, i també amb l'aportació documental de totes les colles de Dolçainers i Tabaleters més representatives de la nostra ciutat.

El llibre estarà coordinat pel Joan. Bta. Campos i per Juanjo Trilles. El llibre es podria presentar el divendres, 31 de maig de 2002, amb motiu de la inauguració dels actes de celebració de la campanya "*Vint anys de Dolçaina i Tabal a Castelló*".

Programació d'Actes previstos per al període de 31 de maig al 13 de juny de 2002

Exposicions:

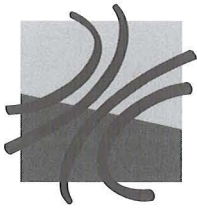
- 1. Exposició de Dolçaines i Tabals:** Fitxes pràctiques dels instruments, taller de fabricació de dolçaines a càrrec de Ramon Sanz, etc.
- 2. Fotografia:** Exposició monogràfica de dolçaines i tabals. Visió històrica dels dos instruments.
- 3. Indumentària:** Amb la col·laboració de Paquita Roca.

Divendres, 31 de maig de 2002

—Presentació de la publicació

1980-2000: vint anys de dolçaina i tabal a Castelló.

—Estrena de la peça musical "*Colles*", de Paco Magnieto, director de l'Escola Municipal de Dolçaina i Tabal de Castelló.

DOSSIER

Les agrupacions musicals envairan els carrers de Castelló durant uns dies.

Foto: Juanjo Trilles

Dia, 4 de juny, al Saló d'Actes del Conservatori de Música de Castelló: **Colla de Dolçainers i Tabaleters "Xaloc"**.

Dia 5 de juny, al teatre del Raval de Castelló: **Colla de Dolçainers i Tabaleters de Castelló**.

Dia 6 de juny, al saló d'Actes de la Caixa Rural Castelló: **Colla de Dolçainers i Tabaleters "La Plana"**.

Divendres, 7 de juny de 2002

Dissabte, 1 de juny de 2002

—Actuació a la Plaça Major de *La Inestable*, probablement la millor agrupació de dolçaina i tabal amb què comptem, ara per ara, a la Comunitat Valenciana.

—Acte de cloenda del Curs 2001-2002 de l'Escola Municipal de Dolçaina i Tabal de Castelló, amb la celebració de la Trobada de Dolçaina i Tabal de Castelló que tindrà lloc a la Plaça Major.

Programació prevista del 2 al 6 de juny de 2002

—Concerts dels diferents grups i colles de dolçainers i tabaleters de la nostra ciutat, segons el següent calendari d'actuacions:

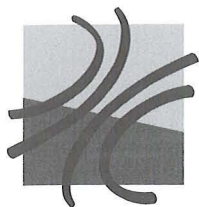
Dia 2 de juny, a la llibreria Babel, de Castelló: **Colla de Dolçainers i Tabaleters "El Fadri"**.

Dia 3 de Juny, al Centre Municipal de Cultura de Castelló: **Agrupació D.I.T., de Castelló**.

Hi ha prevista l'actuació de diferents grups de dolçainers i tabaleters d'arreu de la Comunitat Valenciana.

Foto: Juanjo Trilles

DOSSIER

Les agrupacions participants a l'acte seran les Escoles de Dolçaina i Tabal de les ciutats de Castelló, de El Grau de Castelló, d'Almassora, Benicàssim i I.E.S. *Joan Baptista Porcar*, de Castelló i també hi haurà la participació de les colles "El Fadri", la Colla de Dolçainers i Tabaleters de Castelló, la Colla "Xaloc", la colla "La Plana" i l'agrupació D.I.T., de Castelló.

La concentració final dels participants tindrà lloc a la Plaça Major.

Foto: J.C.

Diumenge, 9 de juny de 2002

—**Trobada de Dolçaina i Tabal de la Comunitat Valenciana**, segons el següent programa d'actes:

A les 10:00 hores. Concentració dels grups participants al temple del Parc de Ribalta.

Tot seguit, els grups participants iniciaran unes cercaviles mitjançant diferents itineraris urbans que acabaran a la Plaça de la Pau.

A les 11:30 hores. Concentració de Dolçainers i Tabaleters a la Plaça de la Pau, entrada al Teatre Principal.

A les 12:00 hores. **Concert Extraordinari** al teatre Principal de Castelló, a càrrec de les agrupacions participants en la Trobada. Hi ha previst un discurs de benvinguda a càrrec del Sr. Alcalde,

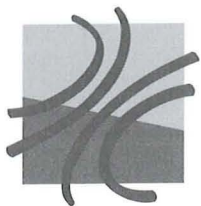
l'actuació d'una selecció dels dolçainers i tabaleters de Castelló, l'actuació d'una colla seleccionada per la Federació Valenciana de Dolçaina i Tabal i, finalment, la intervenció de Pasqualet el *Grenya*, de Vila-real.

A les 14:30 hores. **Dinar de germanor**, al Casino Antic.

A les 17:00 hores. **Concentració de Dolçainers i Tabaleters a la Plaça Major**. Actuació de les diferents agrupacions. Cada grup interpretarà dues peces. L'acte serà presentat pel Vicent Rubio.

Tot seguit, acte d'acomiadament de la Trobada, que des del carrer Colon finalitzarà al Parc de Ribalta.

Juanjo Trilles

HISTÒRIA

ACTA DE FUNDACIÓ DE LA CIUTAT DE CASTELLÓ

En l'època ibèrica, en temps de Roma i segles després, durant la dominació musulmana, els nuclis urbans significatius de la Plana sempre estaven situats de forma dispersa, al sud del riu Millars. Borriana i Onda, en la zona més ampla de la comarca, eren les dues poblacions que delimitaven l'eix on conflüen les principals comunicacions que travessaven la Plana. Però amb el projecte de nova societat, que s'impulsa a partir de la conquesta del monarca Jaume I, la lògica geogràfica obeeirà a necessitats distintes; i Castelló, una vila de nova planta, construïda en un lloc estratègic i amb un accés directe a les terres altes del Maestrat i de l'Alcalatén esdevé una ciutat clau.

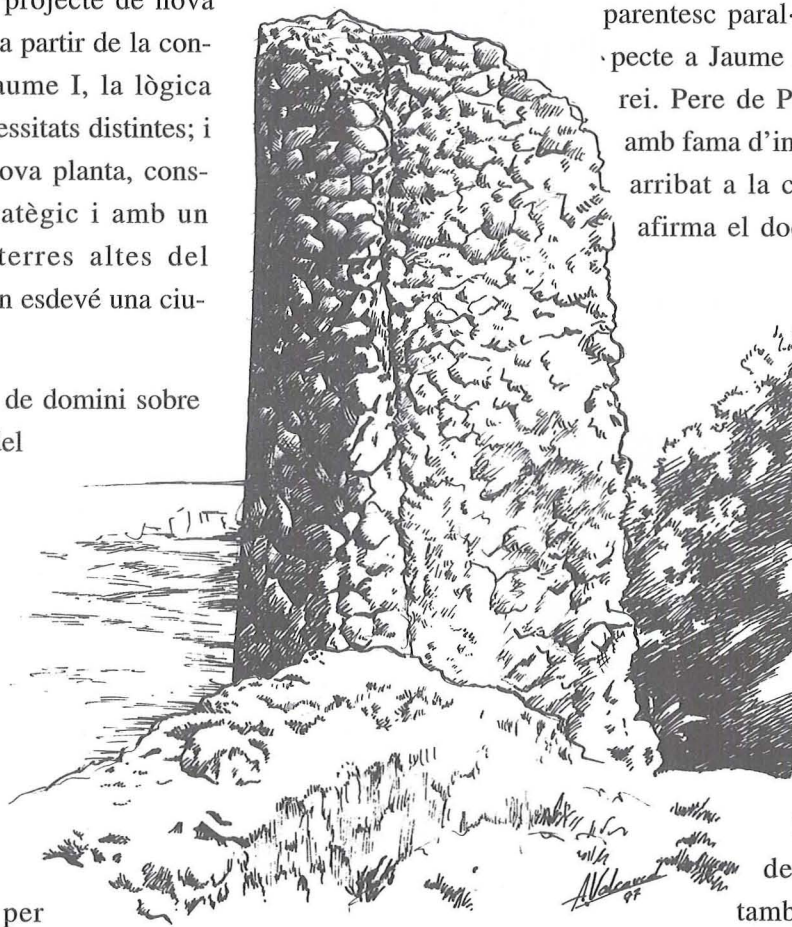
Després del període de domini sobre les terres de Castelló del comte Nunyo Sanç — que va durar fins setembre de 1242—, n'és la primera vegada en la nostra història medieval tenim documentat un projecte polític de colonització cultural, — substituir la població vassalla de mudéjars per cristians—, el rei va recuperar el senyoriu de Castelló durant uns anys. En agost de 1244, estant a València, Jaume I va permutar amb Pere de Portugal el comtat d'Urgell i el senyoriu de l'anomenat

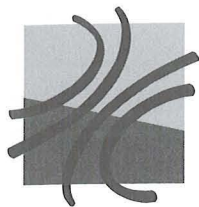
regne de Mallorca, que aquest infant tenia al seu poder, pels castells de Morella, Castelló, Segorbe, Almenara i Morvedre, —l'actual Sagunt—, que d'aquesta manera deixaven de ser viles reials.

L'infant Pere de Portugal era fill de la princesa Dolça de Barcelona —filla de Ramon Berenguer IV— i del rei Alfons de Portugal. Mantenia per tant un parentesc paral·lel al de Nunyo Sanç respecte a Jaume I: tots dos eren oncles del rei. Pere de Portugal era un personatge amb fama d'inquiet i aventurer, que havia arribat a la cort reial en 1228, segons afirma el doctor Josep Sánchez Adell.

Influenciat per l'opinió del monarca, l'infant va contraure matrimoni amb la comtessa d'Urgell, que d'aquesta manera li va cedir l'autoritat sobre aquell territori. Per premiar la participació del noble portuguès en la conquesta d'Eivissa, en setembre de 1231 Jaume I li va concedir en feu el regne de Mallorca. Però la polèmica administració de l'infant a les Balears, i també les seues maquinacions

rebels contra el rei, van decidir a Jaume I a proposar-li l'intercanvi de dominis que hem comentat, de manera que el portuguès tan sols conservara les seues possessions a Eivissa.

HISTÒRIA

Runes de la façana sud-oest del recinte murat del Castell Vell.

Foto: J. C.

Revolta mudéjar

En el moment de la conquesta, el recent creat regne de València estava poblat per una mar de musulmans. Segurament a Castelló els cristians s'havien limitat a ocupar militarment el castell de la Magdalena, esperant una futura iniciativa de repoblació en massa. En aquest període d'incertesa, a mitjan de 1247 es va produir la revolta dels sarrains, capitanejats per al-Azraq, un cabdill amb influència en la zona valenciana més meridional —

entre Xàtiva i la frontera de Bihar— que havia signat un pacte de vassallatge a Jaume I. Es tractava d'una amenaça per la consolidació de la conquesta, i el rei va decretar dràsticament l'expulsió de tots els musulmans de les terres de reialenc, administrades en nom de la corona.

Davant la pressió coercitiva el recurs que els quedava als mudéjars era l'emigració i el replegament cap a les zones més rurals i apartades. Especialment, els moros de la Plana es van refugiar en la Serra d'Espadà on es van fortificar i, afavorits per l'infant Pere, van resistir durant dos anys. El mateix Pere de Portugal va encoratjar aquesta resistència musulmana, perquè considerava que aquest decret d'expulsió de la població agrícola perjudicava els interessos de les seues terres. Jaume I, fent valdre la seua autoritat, i obviant el senyoriu de l'infant, va decidir fer cessions de terres als colons cristians.

L'infant Pere va buscar una aliança contra el príncep hereu, el futur Pere El Gran, per actuar contra el rei que, com a reacció, va confiscar a mitjans de 1249 els castells que tenia en feu l'infant rebel, —Morella, Segorbe, Morvedre, Almenara i Castelló—, i va convocar una comissió de jutges en les Corts d'Alcanyís, perquè emeteren un veredict.

Podem suposar que Jaume I volia llavors allunyar Pere de Portugal de les terres de Castelló i, buscant una solució diplomàtica, va proposar a la seua esposa, Violant d'Hongria, resoldre la disputa. El 24 de febrer de 1249 la reina Violant, —assessorada per l'arquebisbe de Tarragona, el bisbe de València i el lloctinent reial Eiximén Pérez d'Arenós—, va dictar un *laude arbitral*, on dictaminava que l'infant Pere de Portugal percebria una indemnització de 100.000 sous, a canvi d'acceptar la presència d'una guarnició fidel al monarca en els castells de Morvedre, Almenara, Segorbe i Castelló, de què l'infant disposava com a feus, mentre durara la guerra amb al-Azraq. A més havia de respectar com a fet consolidat, el poblament promogut pel rei en tots aquells llocs.

HISTÒRIA

(...) "Amb la llicència del trasllat, Jaume I va formalitzar una naixent realitat".
Foto: J.C.

Aquest document posava les bases, de fet, del final del senyoriu de l'infant Pere sobre Castelló. És a partir de llavors —tal com ha explicat el professor Sánchez Adell— quan trobem documentada la donació de cases i terres en el pla del futur Castelló.

El trasllat: història i llegenda

El doctor Sánchez Adell caracteritza aquest corrent repoblador de la Plana com format majoritàriament per catalans, "procedents del Pallars i uns altres llocs del Pirineu", i també per aragonesos. "Entre el 26 de març de 1249 i el 5 de gener de 1250 tenen lloc les donacions,

encara que és fàcil concebre que la repoblació va començar amb anterioritat". Va ser llavors quan la guerra contra els mudéjars havia acabat, i el castell de la Magdalena havia quedat reduït a una funció de representació oficial, el moment en què s'establiren trenta colons en l'alqueria de Benàrab, —dels trenta-un que figuraven en el repartiment—, que es van convertir en el nucli originari de la nova vila de Castelló. Amb la *llicència del trasllat*, atorgada el 8 de setembre de 1251, Jaume I no feia més que formalitzar el que era una naixent realitat. Eixe és el fonament històric de la commemoració del 750 aniversari de la fundació de la ciutat que l'Ajuntament de Castelló està preparant.

El rei autoritzava a Eiximén Pérez d'Arenós, lloctinent en el regne de València, per canviar la ubicació de la vila "a qualsevol lloc que us parega dintre del terme del mateix castell de Castelló", concedint franquícies, és a dir llibertats socials, als seus pobladors com l'exempció fiscal, "perpètuament francs i lliures, sense cap cens, tribut, ús, servei i qualsevol altra exacció". Justament eixe any, el 1251, va acabar el plet amb Pere de Portugal i Jaume I va recuperar la possessió dels castells. L'historiador Manuel Betí suposa que Castelló va ser encomanat per un temps a Eiximén Pérez d'Arenós, fidel home de confiança del rei.

Mossén Betí intenta buscar una justificació històrica a l'origen de les festes de la Magdalena. Així quan explica les primeres donacions de cases i terres en el pla castellanenc, promogudes en 1249 per iniciativa de Jaume I, explica: "Això degué de succeir per març. Vet ací el fet originari de la festa de la Magdalena i la seua típica processó". Aquesta justificació no respon als fets històrics però, paradoxalment, la romeria de la Magdalena expressa, amb una fidelitat sorprenent, l'essència de la realitat històrica, el reencontre col·lectiu d'una ciutat amb els seus orígens.

Manuel Carceller

POESIA

Turris Davidica (El cant de la història)¹

Oh, Mare, deixa que et recorde
els principis d'aquest poble.
Era el temps en què havia de fruitar
l'arbre, la llavor del lledoner.

Els joglars de la Host del Rei venien cantant.
Venien del Nord, cansats de pols i suors
d'una llarga nit llarga, de segles i estrelles.
Llavors era lliure i feréstega la vida a la Plana:
Hi havia palmeres, i dàtils, senglars ferotges.
Brollava el blat, corria l'aigua.

Tu romanies al si dels nouvinguts,
al bell cor del Rei conqueridor.
Aquell que hissà l'espasa.
I la Creu.

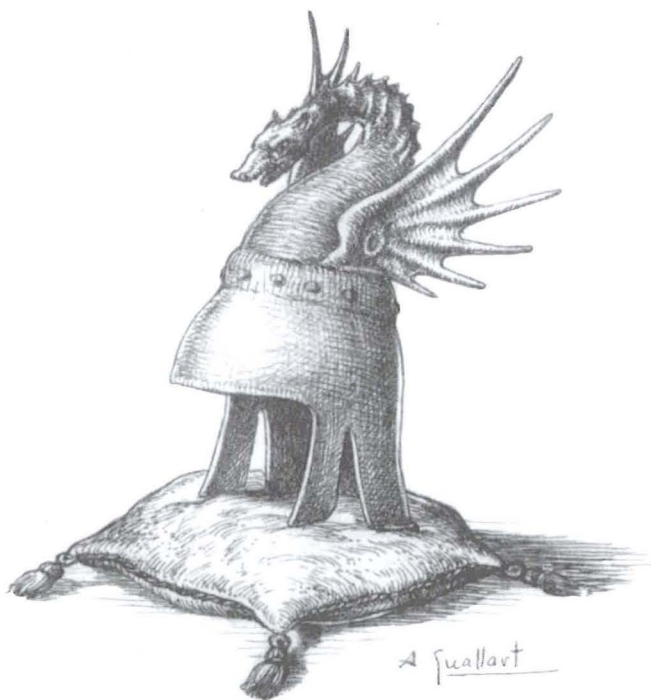
I t'oferiren la conquesta, oh, Mare!,
com una ofrena íntima.
I alçaren la creu que ens agermana.
Fundàrem un nou castell,
i una església enmig dels camps de blat,
i de sang,
on proclamar la teua glòria.

I després et lloaren
tal com diu la Crònica:
*abraçats ab altar ploram
tan fort e tant de cor.*

I els cantors t'entonaren
el *Veni creator spiritus*,
i la *Salve sancta parens*.

I així van créixer arrels i principis.
Creixien delers, i l'amor a la pàtria.
Sembraren el blat dins els llargs solcs
de la història,
i la llavor d'aquest poble antic i vell
que avui et canta.

Joan Bta. Campos i Cruaïnes

¹El Poema *Turris davidica* (El cant de la història), forma part del guió poètic de la XXXI Serenata a la Mare de Déu del Lledó, la qual va ser ofrenada a la verge el dia 5 de maig de 2001, a l'esplanada de la basílica del Lledó de Castelló, durant les festes en llaors a la Mare de Déu del Lledó, patrona de la ciutat.

OPINIÓ

TOTS SOM CASTELLONENCS, TOTS SOM IMMIGRANTS: UNA CLAU PER A ENTENDRE UNA COMMEMORACIÓ HISTÒRICA

En el nostre àmbit cultural, les dates que acaben en cinc, i sobretot en zero, tenen un valor simbòlic molt elevat. És clar que, ben mirat, 50 anys no deixen de ser 49 anys i un més, però el cert és que a les persones, les institucions i els pobles ens agrada commemorar aquests aniversaris, que considerem "rodons". I si s'escau que la commemoració siga també una quarta part, la meitat o tres quartes parts d'un número tan rodó com és el mil, llavors tots som d'acord que aquesta data cal celebrar-la d'una manera especial. I això és el que ens passa a Castelló, que des del 8 de setembre del 2001 al 8 de setembre del 2002 celebrem el nostre 750 aniversari com a poble, i volem celebrar-ho com cal.

Lògicament, aquest no és un fet aïllat. Els darrers anys, nombrosos pobles valencians, sobretot de les comarques del Nord, han celebrat ja el seu respectiu 750 aniversari, que pot ser de la conquesta pel rei Jaume I, del lliurament, per aquest rei o per algun noble, de la seua carta de població, o fins i tot de la fundació, des del no res o quasi, d'una nova agrupació física de persones, en un espai nou i escollit expressament, com seria el nostre cas. I encara queden algunes que el celebraran aviat, com és el cas dels nostres veïns de Vila-real, una de les fundacions més tardanes del rei en Jaume.

Com a previ, cal dir que, encara que siga cert que hi ha una carta pobla anterior, la que dona el comte Nunyo Sanç per a Benimahomet, aquesta no arriba a reeixir, i per tant el document datat a Lleida el 1251, el nom correcte del qual no és Carta Pobra, és l'únic que cal tenir en compte, i per això commemorem els 750 anys. Però els 750 anys de què? De la Fundació o de la Trasllació? El cert és que els anys anteriors ja hi havia habitants cristians vivint al Castell Vell i a les diferents alqueries del terme, i per tant hi ha una certa continuïtat. Però, per altra banda, la ciutat es crea pràcticament de bell nou –les poques cases de l'alqueria de Benirabe (potser la zona dels carrers Barraques i Isaac Peral?) desapareixen per a sempre, i la paraula Fundació potser dona més prestància a una commemoració. Parlem-ne, doncs de Fundació.

Hem de tenir també clar que el que va ocórrer ací va suposar un trencament total amb la situació anterior. Res de

mossàrabs ni de continuadors de cap tradició llunyana que s'haurien mantingut misteriosament en aquesta terra i ens haurien tramés als nouvinguts cap tradició ni cap coneixença prèvia. I molt menys cap llengua, per suposat. Ací tot va començar de bell nou amb l'expulsió dels anteriors habitants, descendents d'íbers romanitzats i posteriorment islamitzats, uns "balensijans" (de Balensija, el nom àrab de l'antiga Valentia romana) islàmics de religió, àrabs en el parlar, i hereus genètics dels pintors de la Valltorta, dels escultors de la Dama d'Elx o dels constructors de les mesquites que omplien pobles i ciutats.

Amb la Conquesta (res de Re-conquesta. Mai no hi havíem viscut abans) comença tota una altra història. Els súbdits del rei en Jaume, aragonesos i sobretot catalans (els "ferms lleidatans", que evocava Miquel Peris), arriben a una terra nova, i hi duen la seua manera de ser, d'entendre el món, de treballar la terra i de parlar entre ells. I aquesta hauria de ser una de les claus principals de la commemoració. "Tots som immigrants, tots som de Castelló". És a dir, que ací tots, els nostres avantpassats o nosaltres mateixos, tots hem vingut de fora: Catalunya i Aragó, Occitània i Navarra, Castella, Múrcia, Andalusia i la Manxa, Marroc i Romania... en el segle XIII o en el XVIII, en el XIX o en el XX, en el XXI o...

Però tots som castellanencs, és a dir, formem part d'una ciutat a la qual els primers fundadors, bàsicament catalans i alguns aragonesos integrats (el llibre de l'historiador castellonenc Enric Guinot demostra la catalanitat quasi absoluta d'aquells primers castellanencs) van dotar la ciutat d'una "ànima", basada en la llengua, la cultura, la manera de viure i treballar, la cultura de l'aigua, els menjars... Una "ànima" que des d'aleshores és oferta a tots els immigrants que hi arriben, vinguen d'on vinguen, que ells sempre han fet seua fins ara, però aportant-li novetats dels seus llocs d'origen, i que cal que això continue en el futur.

La commemoració del 750 aniversari ha de servir per a cohesionar la societat castellanenca al voltant dels valors de modernització de la tradició, de consolidació de la identitat, però de manera integradora, recollint també els nous valors, de manera que al final resulte un únic

OPINIÓ

Els "ferms lleidetans" van arribar a una terra nova, de la mà del Conqueridor.
Foto: J.C.

Castelló, mantenidor i renovat alhora, i sobretot cohesionat.

Com s'hauria de concretar això? Heus ací algunes propostes, que no pretenen ser exhaustives, però totes les quals es poden impregnar d'aquest esperit. Començant per les Festes de la Magdalena, i actes com el Pregó, que haurien de servir l'any vinent per a escenificar la història de Castelló en els seus trets més significatius —Fundació, Lledó, reunió de Corts, minories jueves i musulmana i expulsions, Guerra de les Germanies, Guerra de Successió, Guerra del francès, Guerres Carlines...— i en els diferents grups que han participat en la construcció de la ciutat: grups catalans i aragonesos, grups de les zones de l'interior que hi ha emigrat, grups de diferents territoris de l'estat, grups magrebins i romanesos... I aspectes de la nostra cultura popular o fets en valencià, duts a terme per gent d'aquests orígens, com a mostra d'integració.

Caldria editar o reeditar alguns estudis importants sobre la Fundació, potser encomanant-los escrits a historiadors com Enric Guinot, Pau Viciano, Carles Rabassa... I reeditar l'"Antigüedades de Castellón" de Traver, encara que estiga molt desfasat, però que és intrombable. Cal pensar en material divulgatiu per a les escoles, i potser una història de la ciutat per a xiquets.

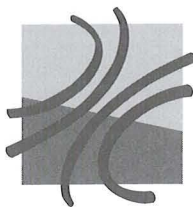
Cicle de conferències sobre la Fundació, amb aquests i altres medievalistes, i gent especialista en l'època de Jaume I en general. Evidentment, totes aquestes activitats han de comptar amb la col·laboració i l'assessorament de la UJI.

Aplec de Castellons: Trobada de les poblacions que es diuen Castelló, que seria la segona edició, després de la celebrada l'any 2000 a Castelló de la Ribera, i en la qual ja va participar la FEDERACIÓ DE COLLES. Hi seríem nosaltres i els Castellons d'Empúries, Ribera, Rugat i Farfanya, a més de Castellonet de la Conquesta i el despoblament de Castelló, en terme de Vandellós-L'Hospitalet. Constaria d'una part acadèmica, conferències sobre la història i la realitat actual de cadascun d'aquests Castellons, i d'una part lúdica, a celebrar un cap de setmana, amb actuacions de grups de dansa, diables, espectacles teatrals, exposicions, etc. No s'ha de fer durant Magdalena, sinó en un cap de setmana propi. Ara bé, durant la Magdalena es convidaria les corporacions d'aquestes poblacions, així com alguns elements folklòrics que poden integrar-se molt bé, sobretot al Pregó (gegants de Jaume I i Na Violant de Castelló de la Ribera, associació medieval i gegants del comte i comtessa de Castelló d'Empúries).

A les Festes del Lledó del 2002, invitació a les poblacions que tenen com a patrona la Mare de Déu del Lledó, tant les de la província que tenen reproduccions de la nostra imatge, com les de Catalunya (Valls, la Pobla de Mafumet, Granollers) que tenen imatges distintes amb el mateix nom de Lledó, i als pobles de la part d'Aragó (Lledó, Arenys de Lledó) que comparteixen nom amb la nostra patrona.

Exposicions al llarg de l'any sobre diferents aspectes de la Fundació de la ciutat, sobre Jaume I, sobre Na Violant i l'Hongria del seu temps —recordem que hi ha hongaresos catalanòfils, com ara Kalman Falua, que poden fer conferències sobre el tema. Iniciatives dutes a terme per entitats i grups de tota mena, entre les quals no pot faltar, de cap de les maneres, la nostra FEDERACIÓ DE COLLES. Excursions organitzades per a les associacions veïnals, juvenils i de tercera edat a les tombes de Jaume I (Poblet) i Na Violant (Vallbona), passant per Santes Creus, on està soterrat el seu fill major, el rei Pere.

Són algunes idees, simplement, que poden servir a les entitats que organitzen els actes commemoratius. I no estic referint-me només a la comissió "oficial", impulsada des de l'Ajuntament, sinó també, al seu costat i si és possible en col·laboració amb ella, de les iniciatives dutes a terme per entitats i grups de tota mena, entre les quals no pot faltar, de cap de les maneres, la nostra FEDERACIÓ DE COLLES.

INFORMACIÓ

PROGRAMA D'ACTES COMMEMORATIUS DEL 750 ANIVERSARI DE LA FUNDACIÓ DE CASTELLÓ DE LA PLANA

Dissabte, 8 de setembre de 2001

A les 12:00 hores. Cor de Campanes, des de la torre campanar.

A les 13:00 hores. Desfilada oficial des de la Plaça Major. Homenatge al Rei En Jaume I.

A les 14:00 hores. Mascletà del 750 Aniversari.

A les 20:00 hores. *Te Deum* en l'Església Major de Santa Maria. Turiae Camerata.

Actes i Campanyes culturals per al mes de setembre de 2001

Del 17 al 23. XVII Festival de Danses de l'Antiga Corona d'Aragó.

Del 20 al 30. II Festival d'Òpera de Castelló.

Del 28 al 30. X Edició de la Campanya *Retorn a la ciutat, Festa al carrer*.

Quart Trimestre de 2001 i any 2002

-Exposició Documental, amb la col·laboració de la Fundació Dávalos -Fletcher.

-Exposició d'Art en la història, amb la col·laboració de la Fundació Caixa Castelló

-Exposició d'obres d'art contemporani.

-Exposició didàctica del 750 Aniversari, amb la col·laboració del Consell Escolar Municipal i CEFIRE.

-Cicles de Conferències i Debats, amb la col·laboració de la Universitat Jaume I.

-Festival de Música Medieval.

-Representació de l'òpera *La filla del Rei Barbut*, de Matilde Salvador, amb la col·laboració de la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana.

-Concerts extraordinaris de la Societat Filharmònica de Castelló.

-Concentració de Bandes de la Comunitat Valenciana.

-Festival de Música Coral.

-V Jornades de Cultura Popular a Castelló: Religiositat Popular.

-Aplec de Danses, dolçainers i Tabaleters.

-*Tornà* de la Romeria de la Magdalena, de caràcter excepcional.

-II Trobada dels Castelló.

-Encontre de Tradicions; Arts i Oficis.

-Activitats, cicles i campanyes de música, teatre, pintura i balls populars

-Edició dels llibres:

Las calles de Castellón,

Ayer y hoy en Castellón, cròniques de un siglo, i,

Tres cuartos de milenio de una ciudad: Castellón de la Plana.

